

DET 20. ÅRHUNDREDE

Claus Bjørn: *Anders Nielsen, Svejstrup Østergaard. En biografi.* (Landbohistorisk Selskab, 1993). 190 s.

Få kender i dag Anders Nielsen fra Svejstrup Østergaard ved Skanderborg. Ikke desto mindre formåede han at sætte lige så meget i gang inden for landbruget i perioden 1895-1915, som Tietgen i de to foregående årtier havde skabt inden for industrien. Det er derfor fuldt berettiget, at Anders Nielsen omsider bliver biograferet, og hvem er nærmere til det end Claus Bjørn, som i mange sammenhænge tidligere har behandlet nogle af de organisationer og virksomheder, Anders Nielsen skabte eller virkede i.

Anders Nielsen (1859-1928) blev tidligt forældreløs og blev allerede som 20-årig landbrugskandidat. To år senere blev han gift med den myndige Kirstine, og sammen overtog de den 6 tdr. htk. store Svejstrup Østergård. Allerede som 26-årig blev han landboforeningsformand, og han skulle i en lang årrække komme til at yde en fremragende indsats i de jyske landboforeningers planteavlsudvalg i en periode, hvor der ellers fokuseredes på svin og smør.

Det blev dog inden for andelsbevægelsen, Anders Nielsen kom til at yde den væsentligste indsats. Med ham som uforfærdet agitator lykkedes det i 1898 at få oprettet Jysk Andels Foderstofforretning som alternativ til det store Korn- og Foderstofkompagni, der var skabt ved en sammenslutning to år i forvejen (KFK's oprettelsesår er forkert angivet s. 47). Med basis i JAF blev der i de følgende år taget et stort antal nye initiativer: Smørmærkeforeningen 1900, som skabte lurmærket, Dansk Andels Gødningsforretning 1901, Smørekseportforeningen 1904, Danske Mejeriforeningers

Fællesorganisation 1912, Dansk Andels Cementfabrik 1913 og Andelsbanken 1914 for blot at nævne nogle af de vigtigste. Desuden sad Anders Nielsen i Folketinget 1908-09, uden at det dog interesserede ham. Han var også formand for Foreningen af jyske Landboforeninger og initiativtager til Landbrugsraadet, ligesom han gennem mere end 20 år var redaktør af det vigtige *Andelsbladet*. Mange landmænd brugte ham også i dagligdagen takket være den traditionsrige *Anders Nielsens Lommebog for Landmænd*.

Alt sammen vidner det om en utrolig arbejdsevne, men også om en gudbenådet agitator. Uden hans selvsikkerhed og overtalelsesevner var mange af landbrugets fællesforetagender ikke blevet skabt, eller i det mindste først langt senere. Han var udstyret med en kraftig stemme, hvad der ikke var at kimse af i en tid, hvor mikrofonanlæg ikke eksisterede. Og som Tietgen var han forsynet med den fornødne hensynsløshed og ensidighed, der kunne feje modstanderne til side. Han var derfor nok respekteret, men ikke elsket. Dertil kom en stærk selvhævdelse og en trang til at bestemme uden at orientere sine omgivelser. Allerede i 1889 blev han af den grund væltet i den lokale landboforening, men det skulle også senere svie til ham, især i forbindelse med Federspiel-affæren under 1. Verdenskrig.

En mand af Anders Nielsens støbning måtte naturligt nok møde modstand. Det gjorde heller ikke hans folkelige opbakning større, at han tog sig godt betalt for sine mange poster. Bengnaveri var ikke et ukendt begreb dengang (»ben«-beløbet er på s. 176 fejlagtigt angivet til 600 kr. i 1907. Det var 6.000 kr., og så var det hele endda ikke med. Til sammenligning tjente en ty-

pisk gårdmand på den tid 1.500-2.000 kr.).

Andelsbankens problemer og endelige fald i 1925 fældede også Anders Nielsen. Han havde på trods af stor skepsis inden for landbruget trumfet bankens etablering igennem i 1914, og snart blev han ud over formand også direktør. Uheldige engagementer trak den ned, og Anders Nielsen blev efterhånden tvunget væk fra næsten alle sine poster. Han døde derfor som nederlagets og skuffelsernes mand få år efter. Heri ligger nok også en god del af forklaringen på, at han er gået noget i glemmebogen. Hvis betydningsfulde skikkelser vil sikre sig et godt eftermæle, skal de helst stoppe på toppen af karrieren eller sørge for, at nederlagene kommer på et tidligt tidspunkt i deres liv.

Claus Bjørns bog følger først og fremmest Anders Nielsen i al hans organisatoriske, udadvendte færden. Dermed bliver det også en interessant bog om etableringen af de mange betydningsfulde fællesforetagender i dansk landbrug i årtierne omkring århundredskiftet, hvor meget af det blev skabt, som stadig eksisterer.

Mennesket Anders Nielsen lykkes det derimod ikke at komme ind på livet af, hvad forfatteren også åbent erkender. Men der findes hverken samtidige eller senere skildringer, som har kunnet hjælpe Claus Bjørn på vej. For Anders Nielsen var et meget lidt socialt væsen, der ikke var optaget af tilværelsens mere musiske sider, som Bjørn skriver (s. 173). På trods af disse mangler ved både kildematerialet og hovedpersonen kunne man dog godt have ønsket sig, at forfatteren i højere grad havde forsøgt at grave et spadestik dybere omkring mange af de beslutninger, Anders Nielsen var med i. Skildringen befinder sig meget på overfladen, hvor forfatteren med eftertidens visdom godt ved, hvor sagen ender. Men for den samtidige beslut-

ningstager var løsningsmulighederne måske ikke så indlysende.

De fleste, der har prøvet rollen som biograf, har nok oplevet, at det kunne være vemodigt at sætte sidste punktum og sige farvel til en person, man er kommet tæt på. Man fornemmer ikke, at Claus Bjørn har været så ked af at slippe Anders Nielsen. Den store andelsskikkelse har hos Bjørn nok kunnet aftvinge respekt for arbejdsindsatsen, men ikke sympati.

Men også på anden måde virker det, som om sidste punktum har været en lettelse for forfatteren, idet bogen er præget af hastværk. Det ser ganske enkelt ud som om, der ikke er blevet læst korrektur på bogen. Ofte skal man læse en sætning en ekstra gang på grund af forstyrrende slåfejl, og direkte meningsforstyrrende fejl optræder også, f.eks. Jyllandsposten i stedet for Jyllandsbanken s. 149 og Heergaard i stedet for Neergaard s. 184. Det er så meget mere iøjnefaldende, som forfatterens øvrige værker er præget af stor akkuratess.

Bogens første sætning indledes i øvrigt med en faktuel fejl. Det hedder her, at Studiestræde strækker sig fra Nørregade ved Frue Kirke til Jarmers Plads. Som indfødt jyde kan jeg oplyse, at Studiestræde munder ud bag Cirkusbygningen, medens det er Skt. Peders Stræde, der munder ud i Jarmers Plads.

Flemming Just

Torben Rechendorff (red.): *John Christmas Møller – en konservativ profil*. Udgivet i anledningen af 100-årsdagen for John Christmas Møllers fødsel 3. april 1894. (Christmas Møllers Mindefond, 1994). 80 s.

Christmas Møllers Mindefond har meget naturligt ønsket at fejre 100-året for John Christmas Møllers fødsel med en